

Kayıp Şahıslar Üzerine Tarihsel Düşünme: Öğretmen Kitabı

1. Sunuş & Teşekkürler

Sunuş

Toplumlar şiddet dolu bir geçmişin mirasıyla nasıl başa çıkarlar? Çatışma, ister İspanya örneğinde olduğu gibi önceki bir dönemde yaşanmış ve bitmiş olsun, ister Guatemala örneğinde olduğu gibi resmî olarak bitmiş ancak etkileri hâlâ devam ediyor olsun; isterse de Kıbrıs'ta olduğu gibi hâlâ çözüm bekliyor olsun, her toplumun geçmişe yaklaşım biçimi farklıdır ve zaman içinde değişime uğrar. Bu sorunun işaret ettiği süreçler hayli karmaşık ve geçmişle olduğu kadar gelecekle de ilgili olduğundan, farklı perspektifler ve deneyimler göz önüne alınarak, konuya kapsamlı ve hassas bir tavırla yaklaşmak gerekmektedir. Bu, yapıcı, saygılı ve sorumlu bireyler olarak diyaloga girmeye hazır olmayı gerektirir. Bu eğitim materyalleri seti Kıbrıs'ta ve dünyada çatışma mirasıyla yüzyüze olan öteki toplumlarda yaşanan böyle bir sürece katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Eğitim seti, dünyanın hemen her yerinde yaşanan çatışmaların ortak bir boyutu olan kayıp şahıslar sorununa odaklanmakta olup, öğretmenlerle öğrencileri toplumların kayıp şahıslar sorununa nasıl eğilmesi gerektiği üzerine düşünmeye çağırmaktadır.

'Kayıp şahıslar', ailelerinin kendilerinden haber alamadığı ya da silahlı bir çatışma sonucunda güvenilir kaynaklarca kayıp olduğu bildirilen kişilerdir. Kayıplar, tarihin gündelik hayatta nasıl yaşandığını gösteren bir sembol olup, çatışmalı ya da otoriter rejimlerde geçmişin şimdi de var olduğunun bir göstergesidir. Kayıplar, yokluklarının yarattığı boşluk içinde, toplumda yaşamaya devam etmekte olup, onlarla birlikte biz de hem geçmişte hem de şimdide yaşarız. Aileler ve toplumların kayıplar neticesinde çektiği acılar sebebiyle, kayıp şahıslar sorunu aynı zamanda öğrencilerin geçmişin hangi biçimlerde günümüz toplumlarında ifade bulduğunu ve geçmişle ilişkilerini nasıl tanımladıklarını irdelemelerine yardımcı olabilir.

Bu materyaller, öğretmenler ve öğrencileri toplumların kayıp şahısları nasıl hatırlamaları gerektiği sorusuyla, kayıplar ile onların kaybolmalarına neden olan çatışmanın bıraktığı mirasla nasıl başa çıkmaları gerektiği üzerine düşünmeye yönlendirmektedir. Bu amaçla, bir dizi aktivite tasarlanmıştır. Ünite 1, dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşanan çatışmalar üzerinde durmakta olup, bu ülkelerde kayıp şahıslar sorununa nasıl yaklaşıldığını değerlendirmektedir. Ünite 2, Kıbrıs'taki kayıplar konusuna odaklanmaktadır. Ünite 3, Kıbrıs'ta zaman içinde ortaya çıkan farklı yaklaşımları ve bunların neden oluştuğunu değerlendirmektedir. Ünite 4, tarih ve bellek ilişkilerini irdelemektedir. Son olarak, Ünite 5, öğrencileri Kıbrıs'ta kayıp şahısların nasıl hatırlanması gerektiği üzerine düşündürülecek bir çalışma yapmaya yönlendirmektedir.

Bu aktiviteler, kayıp şahıslar konusunun anlaşılabilirliği ve katılımı sağlayacak bir biçimde nasıl öğretilebileceğine dair kapsamlı ve sofistike bir anlama geliştirilmesinde çok önemli üç bölümün parçalarıdır: 1) tarih ve tarih eğitimi üzerine kuramsal bir değerlendirme; 2) eski Yugoslavya, İspanya, Fas ve Guatemala'nın yanı sıra Kıbrıs'ta yaşananların derinlemesine irdelendiği, küresel düzeyde kayıp şahıslar konusuna karşılaştırmalı bir bakış; 3) Kıbrıs'ta ve dünyanın başka ülkelerinde kayıp şahıslar olgusunun derinlemesine anlaşılmasını sağlamak ve öğrencilerin tarihsel empati ve geçmişin temsilleri üzerine düşünme becerilerinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanan bir dizi ders planı. Okurlar, aynı zamanda, her örnek olay çalışmasının sonunda verilen geniş ek kaynak listesinden de yararlanarak öğrenme süreçlerini daha da ileriye götürüp, derinleştirme şansına sahiptir.

Amaç, karmaşık ve hayli hassas bir konu olan kayıp şahıslar konusunda, hem sorunun insani, sosyal ve siyasi boyutunu ön plana çıkarmak, hem de öğrencilere tarihsel düşünmenin incelikleri ve kullanılan kavramları öğrenmelerini sağlayacak şekilde sunmaktır. Tarih ve tarih eğitimiyle ilgili kuramsal bir tartışmaya yer verilen ilk kısım, eğitimcilerin bu ve diğer hassas konuların üstesinden gelebilmeleri için gerekli donanımı kazanmalarını sağlamaya yönelik temel bir kaynak niteliği taşımakta olup, sonraki dersler ve aktiviteler için de bir temel oluşturmaktadır. Tarihsel düşünmede bu temeli almak, geçmişin öğretilmesi ve öğrenilmesinde disiplinli ve titiz bir yaklaşımın geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşımın amacı, öğrencilerin başka anlatıların farkında olmalarını, farklı kaynakları değerlendirebilmelerini, düzeyli tartışmalar yaparak yorumlamalar getirebilmelerini ve böylece, kendilerini geliştirebilmelerine yardımcı olacak sorgulama, araştırma ve öğrenme sürecini teşvik eden çok perspektifli yöntemleri uygulayabilmelerini sağlamaktır. Sonuçta, öğrenciler karmaşık tarihsel konuları özgüven ve hassasiyet geliştirmiş bir biçimde ele almaya hazırlanmış olacak ve tarihin suistimal edildiği ve kötüye kullanıldığı durumları daha iyi fark ederek bunlara eleştirel yaklaşabileceklerdir.

Bu eğitim materyalleri seti, *Kıbrıs: Gelecek Arayışında Geçmiş Deşmek* isimli belgesel filmleriyle, Kıbrıs'taki Kayıp Şahıslar Komitesi'nin yürüttüğü önemli çalışmayı gündeme getiren The Elders'in çabaları sonucu biraraya gelen The Elders, Tarihsel Diyalog ve Araştırma Derneği (AHDR) ve Uluslararası Geçiş Dönemi Adalet Merkezi'nin (ICTJ) ortak çabalarının ürünüdür. Bu işbirliğinin sonucunda ortaya çıkan eğitim materyalleri, her örgütün kendine özgü niteliklerinden yararlanılmak suretiyle oluşturulmuştur. Bu noktada, projeye The Elders liderliği ve vizyonu; ICTJ şiddetin kalıtlarına dair anlayışı; AHDR ise tarih eğitiminde kültürlerarası diyalog ve eğitimde çok perspektifliğin teşvik edilmesindeki uzmanlığıyla katkı sağlamıştır. Bu materyaller, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk eğitimciler, araştırmacılar ve uluslararası tarih eğitimi uzmanları öncülüğünde çalışma yapan diğer bireylerin oluşturduğu bir toplumlarası proje ekibinin başlattığı diyalog ve işbirliğiyle oluşan sinerjiler, fikirler ve çabaların devamı niteliğindedir.

Ders planları ve aktivitelerinde benimsenen pedagojik yaklaşım, her adımda kişilerin kayb olduğu bağlam hakkında daha derin bilgi edinilmesini sağlayacak bir öğrenme yolculuğu yaratmak amacıyla özenle oluşturulmuştur. Bu amaçla, öğrencilerin çeşitli toplumların –kayıp şahıslar sorununa yaklaşım biçimlerini karşılaştırıp, farklılıklarını tartışabilmelerine olanak tanıyan interaktif aktiviteler tasarlanmıştır. Bu ders dizini, öğrencilere farklı kaynakları tanıtarak, geçmişteki insanların güdülerini ve hedeflerini anlamak için bu kaynakları kullanabilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Ders dizininin bir diğer amacı da, öğrencileri, Kıbrıs'ta kayıp şahıslar sorunu ve bu sorunun öne çıkardığı toplumsal çatışmanın mirasıyla ilgili sorular karşısında nasıl bir tavır benimsenebileceği üzerine kendi sonuçlarını çıkarmaları amacıyla kendi araştırmalarını yapmaya hazırlamaktır.

Materyaller, geçmişin bu zor ve karmaşık haline yönelik bir katkı olarak algılanabilecek olup, eğitim bilimlerindeki yaklaşımlardan sadece birisini temsil etmektedir. Kayıp şahıslarla ilgili deneyimlerin ortaya çıkardığı duygusal, kişisel ya da ahlâki konular eğitim stratejileri kullanılarak son derece etkili yollarla ele alınabilse de, bu eğitim materyallerinde bariz olarak tarihsel yaklaşım seçilmiştir. Bu materyallerle amaçlanan, öğrencilerin geçmişle ilgili eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilebileceği bir zemin oluşturmak amacıyla tarihsel düşünme üzerine bir temel vermektir. Bu, birçok bakımdan konuya yapıcı yollarla, aktif, bilgili ve toplumsal duyarlılık sahibi bireyler olarak yaklaşabilmenin bir ön koşuludur. Tarihsel düşüncenin geliştirilmesi pek tabii ki tek bir eğitim kitabıyla başarılmaz, ancak, öğrenciler bu eğitim dizininden hareketle, toplumların geçmişi nasıl temsil etmeye yönlenmiş oldukları üzerine eleştirel yaklaşabilecekler ve geçmişin alternatif şekillerde ele alınması üzerine kendi fikirlerini oluşturabileceklerdir. Böylece, eğitim materyalleri öğrencileri öğrenme süreçleri içinde ve sonuçta birer vatandaş olarak kendi eylemlerinde aldıkları kararlarda daha büyük ve karmaşık sorularla yüzleşmeye hazırlayacaktır.

Temel olarak, ortaokul seviyesinde çalışan eğitimcilerin 12-15 yaş grubu öğrencilere yönelik ek ders materyali olarak kullanması amacıyla tasarlanan dersler ve aktiviteler, aynı zamanda sınıf dışındaki ortamlarda da kullanılabilir. Dolayısıyla, bireyler, sivil toplum örgütleri, gençlik örgütleri ve kayıp yakınlarıyla çalışan kişiler, bağımsız olarak organize edilen çalışma atölyeleri ya da seminerlerde materyalleri kolaylıkla kullanabilir. Ayrıca, bu eğitim seti, hassas tarihi konuların yöntemsel bir yaklaşımla öğretimi ve öğrenilmesinin anlaşılmasına ilgi duyulan tüm ülkelerde kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

Bu materyalin hazırlanmasında kayıp şahıslarla ilgili var olan çeşitli deneyimler ve bakış açılarına hem hassas hem de saygılı yaklaşarak, insanların konuyla ilgili farklı bilgi ve donanım düzeylerini dikkate almak için elimizden gelen tüm çabayı gösterdik. Bu yayın, aynı zamanda daha fazla güven ve anlayışa doğru ilerlemek isteyen toplumlarda var olan iyi niyet birikimine yapılan bir katkıdır. Bu süreç, ancak karşılıklı çabalar ve farklı stratejilerin bir araya gelmesiyle, geçmişin şiddet dolu mirasına rağmen daha verimli ve anlamlı bir diyalog sürecine dönüşebileceklerdir.

Teşekkürler

Pek çok birey ve örgüt bu eğitim materyalleri setinin ortaya çıkmasına katkı sağladı. Özellikle, örnek olay çalışmalarının hazırlanması için ICTJ'e yardımda bulunan ve proje süresince değerli fikirler verip yol gösteren Dr. Umut Bozkurt, ve arşiv araştırmalarında yardımda bulunan AHDR Eğitim asistanları Duygu Üstündağ ve Danae Psilla'ya teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca Stephanie Young da projenin araştırma sürecine katkıda bulundu.

Çalışmanın başından itibaren bizleri teşvik edip, bu konuda özendiren Kayıp Şahıslar Komitesi'nin temsilcilerine de teşekkür ederiz.

Kayıpların acısını bir şifa ve anlayış kaynağına dönüştürme çabalarıyla bize ilham veren ve materyallerin hazırlanma sürecinde geribildirimlerde bulunan İki Toplumlu Kayıp Yakınları İnisiyatifi, Katliam Kurbanları ve 1963-1974 Olayları Kurbanları Temsilcileri ile, özellikle Sevgül Uludağ, Christos Eftymiou, Spyros Hadjinicolaou ve Veli Beidoğlu'na teşekkürü bir borç biliriz. Kayıp yakınlarının ihtiyaçlarına yanıt verilmesi için çalışan ve bizden yardımlarını esirgemeyen Beyan Edilmemiş Esirler ve Kayıp Şahıs Yakınları Örgütü'nden Nicos Theodosiou ve Nicos Sergides, Şehit Aileleri ve Malül Gaziler Derneği'nden Ertan Ersan, Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı'ndan Emine Çolak ve Öncel Polili ve European University Institute'dan Nikolas Kyriakou'ya teşekkürlerimiz sunarız. Nicos Anastasiou ve Kıbrıs Dostluk Programı'ndan gençler bazı aktivitelerin pilot çalışmalarına katıldılar, coşku ve enerjileriyle materyallerin hayata geçmesine katkı koydular.

Tarihsel Diyalog ve Araştırma Derneği (AHDR) ve Uluslararası Geçiş Dönemi Adaleti Merkezi'ndeki (ICTJ) meslekdaşlarımız, özellikle çeşitli aşamalarda materyallerin hazırlanmasına yardım eden Alev Tuğberk, Chara Makryianni, Antonis Hadjikyriakou, ve Virginie Ladisch'e teşekkür ederiz.

Ana ortağımız The Elders, vizyonu ve yaratıcılığıyla bu projenin hayata geçmesine öncülük etti ve insanlık için daha iyi bir gelecek adına yaptıkları çalışmalar, Kıbrıs'ta barışçıl bir çözüm bulunması çabalarına da yansdı. Özellikle, Şubat 2011'de düzenlediğimiz pilot çalışma atölyesine canı gönülden katılan ve bilgilerleriyle bize yol gösteren Başpiskopos Desmond Tutu ve Dr. Gro Brundtland'a ve organizasyonda emeği geçen Katy Cronin'e teşekkürü borç biliriz.

Son olarak, ana sponsorlarımız UNDP-ACT ve Avrupa Birliği'ne teşekkürlerimizi sunarız. Umudumuz, tüm dünyada barışçıl diyalog, karşılıklı anlayış ve saygının çoğalması için yaptıkları katkının Kıbrıs'ta yeni bir işbirliği döneminin yolunu açmış olmasıdır.